

JOSEP-MARIA TERRICABRAS Y LA DEMOCRÀCIA RADICAL

Eliseu Climent

No recorde exactament com vaig conèixer-lo; em sembla que va ser en un acte al voltant de l'inoblidable patriota Francesc Ferrer i Gironès, ni tampoc quan va començar a col·laborar Josep-Maria Terricabras al setmanari *El Temps*, on ha escrit una patracolada d'articles. Em sembla que, com a mínim, hi ha publicat assíduament des del juny del 2000 fins a la seva entrada en política com a diputat al Parlament Europeu. Com a editor, puc assegurar en primera persona que els seus articles al setmanari han estat gairebé sempre alguna cosa més que comentaris circumstancials a l'actualitat política d'aquests anys. M'atrevisc a dir de Terricabras com a articulista polític que sovint allò que penetra en el lector no són tant les seues tesi de fons sinó la manera original i sovint irònica d'argumentar-les, desmuntant el que els filòsofs professionals anomenen "fal·làcies argumentatives" dels seus adversaris dialèctics. El seu tarannà i el seu estil literari formen part de la història de la revista, com un exemple excel·lent de prosa política i alhora reflexiva. Qualsevol lector nota en un article de Terricabras que quan l'autor xala de veres escrivint, és quan detecta un error de raonament en el seu contrincant. Llavors ell, com a professor de lògica, resulta implacable, subtilment irònic i posseïdor d'una prosa eficaç, capaç de desmuntar qualsevol falòrnia. Però si s'hagués d'explicar d'alguna manera la característica bàsica dels seus articles, el que cal subratllar és que ha estat i és un defensor de la democràcia radical. Rellegits en conjunt els articles de Terricabras ofereixen, més enllà de l'anècdota, una visió general de la seua particular manera d'entendre la política –val a dir la política democràtica– d'una manera exigent i rigorosa.

Aquestes notes breus d'algú com jo, que no és filòsof, ni tampoc aspira a passar a cap història de les idees (si no és per haver ajudat a dinamitar-ne alguna!), no volen centrar-se en l'home i el patriota que és Josep-Maria Terricabras, com a articulista ni com a persona capaç de pensar la nació sencera dels catalans. No voldria parlar gaire de l'home perquè per referir-se a aquestes coses cal un punt de desvergonyiment o d'intimitat que em costa assolir. Sense ser jo cap especialista, em sembla que Terricabras, tant o més que una doctrina, ha aportat a la filosofia catalana un estil de pensament que sembla planer, però que està farcit d'aquella ironia que segons Ferrater Mora amara la vida i la filosofia de la gent dels països de llengua catalana, per usar l'expressió que preferien el pare Batllori i el mateix Ferrater. Per diversos que siguin els seus textos, els uneix en el fons la reivindicació de la llibertat, tant la dels pobles com la dels individus concrets, em sembla que és un dels eixos centrals en la seva reflexió. Defensar-la tant des de punt de vista conceptual com a través de la seua participació en empreses col·lectives diu alguna cosa de l'home i del seu pensament.

A més, com va explicar el seu admirat Wittgenstein hi ha coses que no es poden dir tampoc amb paraules perquè mostrant-les ja n'hi ha prou. Un punt de pudor segurament és la millor cobertura de l'amistat. Deixem-ho, doncs, en què Terricabras és, a més d'un polemista implacable, un raonador i un (en)-raonador profundament irònic i no cal haver llegit Vives ni Ferrater Mora per saber què implica això de la ironia en el tarannà d'un homenot que, com ell, ha estat anys i anys barrejat en tota mena d'activitats civils en defensa de la nació.

El tarannà del filòsof

Espigolant entre els seus llibres i articles, segurament algú amb més coneixements de filosofia que jo, podria mostrar clarament que en l'obra de Terricabras la tesi de Wittgenstein sobre els jocs de llenguatge i la del matemàtic Zadeh sobre els límits borrosos de la lògica es poden aplicar, també, als seus escrits sobre actualitat política. En els seus textos a la premsa a Terricabras li agrada molt plantejar més preguntes que respostes. Els seus millors articles surten sempre a partir d'algun fet que li ha provat sorpresa, que al capdavall és una qüestió molt filosòfica. De vegades per a encetar el tema de l'article usa la paraula "perplexitat", però sovint ho fa de manera retòrica. Li interessa més que el lector extregui les seves pròpies conclusions que no pas donar-les-hi mastegades. Més que no pas impartir doctrina, vol provocar sorpresa, i sovint escàndol, en el seu lector i mostrar-nos els usos il·lògics, sovint escandalosos, del llenguatge que es tendeixen a fer des del poder. Uns usos que se'ns volen fer passar per obvietats quan no són altra cosa que pures fal·làcies.

Al seu llibre d'aforismes *Penseu-hi un minut* (2004), trobareu un text que resumeix ens tan sols dues frases, fins i tot amb un punt de crueltat, el programa filosòfic i intel·lectual que la generació de Terricabras, com abans la de Sanchís Guarnier i Fuster, han seguit per amor al país, moltes vegades enmig de la foscor i de la manca de reconeixement públic, robant hores a altres feines i amb una mica d'esperit de Sísif. Proposa textualment Terricabras, anant una mica més enllà de Salvador Espriu (p. 118): *Recuperar el nom de cada cosa. Encara ha hàgim de tornar a aprendre a enraonar*. La segona frase de l'aforisme és lapidària però resumeix encertadament el que ell, i força altra gent, han tractat de fer generacionalment, primer al llarg del franquisme i més tard sota una democràcia clarament insuficient i gasiva amb els drets lingüístics i culturals dels Països Catalans. La modernització del pensament filosòfic català que ha portat a terme Terricabras, tant a través de les seves traduccions de Wittgenstein com de la filosofia per a infants i mitjançant la Càtedra Ferrater Mora, amb la seva impressionant nòmina de convidats, té molt a veure amb aquesta necessitat de "tornar a aprendre a raonar" en un país on el franquisme i el guerracivilisme han perdurat molt més que la guerra i la persona del dictador.

Es pot aplicar al mateix Josep-Maria Terricabras, l'anècdota de Ferrater Mora que ell mateix explicava a *El Temps* al gener del 2010.

Tot d'una, Ferrater va dir: "Mirin, de filòsofs n'hi ha de dos tipus: aquells que volen prendre el pèl i aquells que no se'l volen deixar prendre. Jo procuro ser d'aquests segons." Ferrater tenia això: era capaç de consideracions teòriques i abstractes de gran envergadura, però també de fer comparacions incisives, de construir imatges i exemples que resultaven molt aclaridors.

Cap filòsof pot aspirar a dir tota la veritat, perquè altrament no hi haurien tantes escoles de pensament barallades entre si, però l'aspiració de Terricabras, és evitar l'error en el raonament més que la de pretendre disposar d'una clau que obri tots els panys. Una clau, d'altra banda, perfectament inexistent.

Per una democràcia exigent.

Terricabras ha estat comentarista de referència a *El Temps* (i també ha escrit a *L'Espill*, on ara em ve al cap un altre magnífic article seu sobre Ferrater Mora, molt més acadèmic) i un

còmplice necessari per a tota mena d'aventures cíviques. Tant de les que es poden explicar com de les que no. Ha fet d'home-pont entre Girona i València tant a través de la nostra revista com de la seua relació d'amistat personal amb el malaguanyat professor Josep-Luís Blasco amb qui compartiren l'interès per la lògica, per Wittgenstein i, *last but not least*, per Joan Fuster, amb qui tots dos tenien en comú el gust voltairià per la ironia.

Tinc sobre de la taula un article de Josep-Maria Terricabras a *El Temps* del 2002, als deu anys de l'empresonament d'una colla de joves acusats de pertànyer a Terra Lliure, que em sembla que explica clarament la concepció de la de la democràcia que ell ens ha ajudat a aprofundir amb el seu mestratge. Copie un paràgraf perquè em sembla que ofereix alguna clarícia sobre el model de societat al qual sempre ha aspirat Terricabras i que em sembla que tindrà vigència encara per a les properes generacions, siga el que siga el futur dels Països Catalans:

La democràcia consisteix en la lliure participació ciutadana; s'ha de basar, doncs, en la diversitat, la crítica i el pluralisme. I la democràcia recula si recula tot això. En la nostra societat es mira amb recel i sospita l'independentisme, però també s'hi miren els insubmisos, els moviments gai, els grups interculturals i els ecologistes, els moviments pacifistes, els grups feministes, els ateneus populars i, de fet, qualsevol iniciativa ciutadana independent. És ben clar, però, que una democràcia recelosa i sospitosa de la diversitat i del pluralisme és una democràcia que ella mateixa també resulta sospitosa.

En primer lloc Terricabras és un demòcrata radical (dins la tradició liberal, igualitarista progressista, més propera a Russell i a Chomsky que a Sartre). Democràcia ha significat sempre per a ell dret a la diversitat, pluralisme d'opinions i imparcialitat en el dret a la paraula. Per això no ha estat estrany veure'l signant tota classe de manifestos, i sovint fent costat a gent amb la qual sospite que no sempre haurà estat del tot d'acord. La democràcia en el seu pensament té sempre un aspecte "qualitat de vida" Dit en les seves paraules, i un altre cop en el breuari del seu pensament que és *Pensem-hi un minut*: "*la democràcia de qualitat ha de tenir qualitat per a tothom*". Democràcia és un altre nom de la vella república que reivindica llibertat, igualtat i fraternitat entre les persones i les terres del món. Que Terricabras hagi portat a Girona personalitats mundials com Peter Singer, Zygmunt Bauman, Eric Hobsbawm, Joseph Stiglitz o Noam Chomsky com a professors convidat a la càtedra Ferrater Mora i que hagi intervingut per publicar-ne en català diversos llibres és una dada que no convindria passar per alt a l'hora de dibuixar les característiques del seu pensament cívic.

Per una democràcia de qualitat.

La democràcia a la qual aspira Terricabras és sempre de fort contingut social; i em sembla significatiu també recuperar un paràgraf seu de *Pensem-hi un minut* (p. 63), on això queda expressat de manera ben clara:

Una democràcia sense serveis públics resultaria difícilment concebible. En tot cas no seria una democràcia social, sinó potser només electoral. Es pot dir, doncs, que l'existència de bons serveis públics és un indicador de salut democràtica.

Convé no oblidar que per a Terricabras, com a per tota una sèrie de gent que ens integrarem en el sistema de la restauració monàrquica, consagrat per la Constitució espanyola de 1978, democràcia no és un contingut formal, ni un procediment legal que comptar vots i distribuir escons o prebendes, sinó una manera de viure, d'acord a la pròpia autonomia moral, sense acceptar tuteles de cap classe. Pot semblar un plantejament molt obvi, però en els llargs anys

de consolidació de la monarquia borbònica postfranquista ha estat necessària una bona dosi de coratge cívic per evitar caure en el parany d'una democràcia profundament descafeïnada i corrupta, per molt que es volgués moderna i europea. En el seu article "El cas espanyol" (*El Temps*; 8 abril 2005) trobem sintetitzada l'opinió de l'autor – i de molta més gent– sobre les limitacions del model democràtic espanyol. Convindria no oblidar que aquesta visió crítica sobre la de la transició política que ens presenta Josep-Maria Terricabras:

La transició espanyola va consistir, lamentablement, en una amnèsia col·lectiva i en un maquillatge general: des del rei fins al darrer, els que havien jurat els Principios del Movimiento -el rei no ha jurat la Constitució, només l'ha signada- han fet i remenat des de llavors, i durant més de trenta anys, sense haver-se penedit de res. Ara, però, resulta que ells i alguns altres s'han tornat llepafils de cop i es declaren víctimes d'al·lèrgia política: si algú ha estat en una llista de Batasuna, si és parent d'algú que hi ha estat o pot fer sospitar que pensa com algun d'ells, aquest ja està "contaminat" -en diuen- per sempre més i ho està de manera tan greu que no solament està corromput ell, sinó que contamina la llista sencera. Resulta, doncs, que a Espanya, un feixista pot continuar essent feixista i que qualsevol pinxo pot ser trànsfuga, però que, en canvi, un que ha estat batasuno o que ho sembla, ja no pot ser mai més res, és declarat políticament mort. No és violència això, no és violència radical?

Encara voldria acabar aquesta breu nota sobre la centralitat de la lluita per la llibertat en els articles publicats per Terricabras a *El Temps*, amb un text sobre el tema de l'aigua d'abril de 2008, perquè sintetitza molt bé el sentit del comú que ha de tenir la llibertat democràtica:

Hem d'exigir que el govern actuï amb coneixement de causa, amb sentit de la responsabilitat i amb coratge polític. Els interessos d'uns i altres s'han de tenir sempre en compte, però les necessitats i el bé de tots són prioritaris. És clar que aquestes necessitats han d'estar ben identificades i el bé s'ha de formular en termes de benestar ajustat i sostenible. La cursa de consum desenfrenat que hem emprès fa anys i que també afecta el consum d'aigua és un malíssim camí. Fem veure que som rics i no en som. I encara que en fóssim, no podríem pas fer el que volguéssim amb els recursos naturals que són de tots.

Aquesta idea d'una democràcia responsable, social i ecològica, que Terricabras ha desenvolupat en una munió de textos, i que aquí tan sols he esbossat d'una manera molt genèrica, em sembla que forma part de la millor tradició del pensament català del darrer mig segle –la que segueix Ferrater Mora, Fuster, etc.– i que convé no oblidar-la perquè forma part de la millor herència que Josep-Maria Terricabras i amb ell molta altra gent de la seva generació, haurà aportat al futur dels Països Catalans.

Publicat al llibre: *Cogitare Aude. Miscel·lània d'homenatge a Josep-Maria Terricabras*. Girona: Documenta Universitaria, 2016; pp. 377-383.